

**CHIQINDISIZ IQTISODIYOT (CIRCULAR ECONOMY):
RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR TAJRIBASI VA O'ZBEKISTONDA
JORIY ETISH IMKONIYATLARI**

Baxromova Indira Azizjon qizi
Alfraganus University Iqtisodiyot fakulteti
Iqtisodiyot yo'nalishi 1-kurs talabasi
G'ulomova Gulasal Azizjonovna
Alfraganus University Iqtisodiyot fakulteti
Iqtisodiyot yo'nalishi 1-kurs talabasi
Axmedov O'tkirjon Aloviddin o'g'li
Alfraganus University Iqtisodiyot fakulteti
Iqtisodiyot kafedrasi o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada chiqindisiz iqtisodiyot (circular economy) konsepsiyasi rivojlangan mamlakatlar tajribasi asosida tahlil qilinadi. Yevropa Ittifoqi, Niderlandiya, Germaniya, Shvetsiya, Yaponiya va Xitoyda amalga oshirilayotgan yondashuvlar ko'rib chiqilib, ularning afzalliklari, muammolari hamda O'zbekiston uchun tatbiq etish imkoniyatlari ochib beriladi. Natijada mamlakatimiz sharoitiga mos keluvchi strategik takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: chiqindisiz iqtisodiyot, qayta ishlash, yashil rivojlanish, barqarorlik, O'zbekiston.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется концепция экономики замкнутого цикла (circular economy) на основе опыта развитых стран. Рассматриваются подходы Европейского Союза, Нидерландов, Германии, Швеции, Японии и Китая, выявляются их преимущества, проблемы и возможности применения в условиях Узбекистана. В заключении сформулированы практические рекомендации для национальной экономики.

Ключевые слова: экономика замкнутого цикла, переработка, зеленое развитие, устойчивость, Узбекистан.

ABSTRACT

This article analyzes the concept of a circular economy based on the experience of developed countries. The approaches of the European Union, the Netherlands, Germany, Sweden, Japan, and China are examined, highlighting their strengths, limitations, and applicability to Uzbekistan. Practical recommendations for implementing a circular economy in the national context are proposed.

Keywords: circular economy, recycling, green development, sustainability, Uzbekistan.

KIRISH

So'nggi yillarda iqlim o'zgarishi, resurslarning tez tugab borishi va chiqindilar ko'payishi barqaror rivojlanishga jiddiy xavf tug'dirmoqda. Shu sababli chiqindisiz iqtisodiyot (circular economy, CE) konsepsiyasi dunyo miqyosida keng qo'llanila boshladi. Bu modelning asosiy maqsadi – chiqindilarni kamaytirish, qayta ishlashni kengaytirish, resurslardan takror-takror foydalanish va ekologik barqarorlikni ta'minlashdir.

O'zbekiston ham yashil iqtisodiyotga o'tishni davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilagan. Biroq bu yo'lda ilg'or davlatlar tajribasini o'rganish va milliy sharoitga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Circular economy g'oyasi ilk bor XX asr oxirlarida ekologik iqtisodchilar tomonidan ilgari surilgan. Kirchherr va boshqalar (2017) CE ni “qayta ishlash, resurslarni qayta foydalanish va ishlab chiqarishda yopiq sikllarni yaratishga qaratilgan iqtisodiy model” sifatida ta'riflaydi.

- Yevropa Ittifoqida CE 2015-yildan boshlab “Circular Economy Action Plan” orqali huquqiy asos oldi.
- Niderlandiya 2050-yilgacha to'liq chiqindisiz iqtisodiyotga o'tishni maqsad qilgan.
- Germaniya 1996-yildan “Circular Economy Act” orqali chiqindilarni qayta ishlashni majburiy qildi.
- Shvetsiya chiqindilarni yoqish orqali energiya ishlab chiqarishda yetakchi.
- Yaponiya “3R siyosati” (Reduce, Reuse, Recycle) orqali aholining ekologik madaniyatini oshirdi.
- Xitoy 2009-yildan “Circular Economy Promotion Law” asosida sanoat korxonalari darajasida yangi tizim joriy etdi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda qiyosiy tahlil usuli qo'llanildi. Har bir davlatning CE bo'yicha strategiyasi, qonunchilik hujjatlari, statistik natijalari va joriy qilinayotgan mexanizmlarini o'rganib chiqildi. Shuningdek, O'zbekistonning amaldagi yashil siyosati bilan qiyosiy jihatlar aniqlanib, milliy sharoitga mos tavsiyalar ishlab chiqildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

1. Yevropa Ittifoqi

Afzalligi: qonunchilik bazasi, yagona standartlar, “Green Deal”.

Cheklovi: turli davlatlarda natija turlicha.

O'zbekistonga mos: chiqindilarni ajratib yig'ish bo'yicha huquqiy mexanizmlar yaratish.

2. Niderlandiya

Afzalligi: 2050-yilgacha to'liq chiqindisiz iqtisodiyot maqsadi.

Cheklovi: katta moliyaviy xarajatlar.

O'zbekistonga mos: qishloq xo'jaligi chiqindilarini qayta ishlash va biogaz ishlab chiqarish.

3. Germaniya

Afzalligi: chiqindilarni qayta ishlash sanoati rivojlangan.

Cheklovi: chiqindi ajratish jarayonida aholining intizom talab qilishi.

O'zbekistonga mos: plastmassa, shisha va metallni majburiy qayta ishlash.

4. Shvetsiya

Afzalligi: chiqindidan energiya ishlab chiqarish (Waste-to-Energy).

Cheklovi: CO2 emissiyasi muammosi.

O'zbekistonga mos: Toshkent va yirik shaharlarda chiqindidan energiya ishlab chiqarish zavodlari qurish.

5. Yaponiya

Afzalligi: "3R siyosati", aholining yuqori ekologik madaniyati.

Cheklovi: texnologiyalarning yuqori qiymati.

O'zbekistonga mos: maktab va oliy ta'lim tizimida ekologik tarbiyani kuchaytirish.

6. Xitoy

Afzalligi: sanoat korxonalarida chiqindisiz ishlab chiqarish.

Cheklovi: katta hududda yagona standartni qo'llash qiyin.

O'zbekistonga mos: sanoat zonalarida chiqindi almashinuvi va qayta ishlash tizimlari.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston uchun CE modelini joriy etishda quyidagi yo'nalishlar eng samarali bo'ladi:

1. Huquqiy asos yaratish – Yevropa Ittifoqi tajribasi asosida chiqindisiz iqtisodiyot qonunini qabul qilish.

2. Qishloq xo'jaligi chiqindilarini qayta ishlash – Niderlandiya tajribasidan foydalanib, biogaz va organik o'g'it ishlab chiqarish.

3. Sanoat chiqindilarini qayta ishlash – Germaniya modelini joriy etish.

4. Chiqindidan energiya olish – Shvetsiya tajribasi asosida yirik shaharlarda zavodlar qurish.

5. Ekologik tarbiya – Yaponiya tajribasini tatbiq etib, maktabdan boshlab "3R siyosati"ni o'qitish.

6. Sanoat zonalarida almashinuv – Xitoy tajribasi asosida korxonalar chiqindisini boshqa korxona xomashyosi sifatida qayta ishlash.

Shunday qilib, O'zbekiston CE modelini joriy etishda xorijiy tajribalarni milliy sharoitga moslashtirgan holda uyg'unlashtirishi mumkin. Bu nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlaydi, balki iqtisodiy samaradorlikni ham oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kirchherr, J., Reike, D., & Hekkert, M. (2017). Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions. Resources, Conservation and Recycling.
2. European Commission. (2019). Circular Economy Action Plan.
3. Government of the Netherlands. (2016). A Circular Economy in the Netherlands by 2050.
4. Federal Ministry for the Environment, Germany. (2012). Circular Economy Act.
5. Swedish Waste Management Association. (2020). Waste-to-Energy in Sweden.
6. Government of Japan. (2000). 3R Initiative and Recycling Promotion Law.
7. National People's Congress of China. (2009). Circular Economy Promotion Law of the People's Republic of China.